

Uw organisatie	Nr.	Type feedback	Thema of onderwerp	Relevante bladzijde (n)	Omschrijving feedback	Wijze van verwerking
Achtkarspelen	1	Opmerking	Vergisters		Wat betreft gemeente Achtkarspelen is het gebruik van vergisters geen gewenste oplossing binnen de energietransitie. Dit mag wat ons betreft uit de Energievisie.	Hier is nog geen consensus over binnen het BO FET. De tekst is aangepast en wordt voorgelegd aan het BO FET.
Dantumadiel	2	Aandachtspunt	duurzame energieopwekking zon/wind	13,14	graag ook aandacht voor verruiming van provinciaal beleid op het gebied van zonneparken en windmolens, anders kan onze gemeente het Resbod 1.0 van 2030 niet halen.	De Friese Energievisie kijkt verder dan bestaand beleid en beziet vanuit de gezamenlijke ambitie en opgave wat er nodig is. Huidig beleid per gemeente wordt daarom niet per gemeente omschreven.
Dantumadiel	3	Suggestie	biogas	11	bij de mieden in walterswald zijn er misschien ook mogelijkheden voor een grote mestvergister, daarnaast: er mist informatie over congestie op het gasnet, en ook mogelijke oplossingen voor deze congestie.	Beide toegevoegd op bladzijde 11 bij kopje Biogas.
Dantumadiel	4	Aandachtspunt	nieuwe bedrijven	9	Nieuwe bedrijven zijn niet zonder voorwaarden welkom" is te negatief. Je zou ook kunnen zeggen: "kunnen onder voorwaarden zich vestigen in Friesland"	Suggestie niet overgenomen, maar iets genuanceerd: Nieuwe bedrijven die veel energie gebruiken zijn niet altijd zonder voorwaarden welkom in Fryslân.
Dantumadiel	5	Aandachtspunt	landbouwgrond	13,14,15	In Dantumadiel heeft de raad besloten geen zonneweides op landbouwgrond. Op blz 13, 14 en 15 zou dit terug moeten komen.	De Friese Energievisie kijkt verder dan bestaand beleid en beziet vanuit de gezamenlijke ambitie en opgave wat er nodig is. Huidig beleid per gemeente wordt daarom niet per gemeente omschreven.
Dantumadiel	6	Aandachtspunt	curtailment	15	curtailment: zou wellicht een maatregel moeten zijn in het geval van nood. Bij voorkeur eerst energie ergens opslaan.	Het is vaak veel goedkoper en voordeliger qua energieverliezen om te curtailen dan om op te slaan. Dit wordt landelijk ook steeds meer de norm.
FEA	7	Aanscherpin		8	Bij agendering onderliggende keuzes in 2024 worden er tenminste 2 energiegemeenschappen opgericht	Opgenomen op blz 23
FEA	8	Aanscherpin		13	Waarom kernenergie niet duurzaam is beter uitwerken	Dit is in BO FET zo bepaald. Keuze voor kernenergie wordt ook niet geagendeerd.

FEA	Aandachtspu 9 nt	6	Friese industrie en energiegemeenschappen moeten kunnne profiteren van de waterstofbackbone	Bestuurders gaven tijdens BO FET aan dat ze willen inzetten op een aftakking maar nog in het midden willen laten in de visie hoe de waterstof precies gebruikt gaat worden.
FEA	Aanscherpin 10 g	6	Friese energiegemeenschappen willen (mede) zeggenschap kunnen krijgen over windparken op zee	Wind op zee valt buiten de scope van de Friese Energievisie
FET ()	Aandachtspu 11 nt	Status hoofdstuk	hfd 4 (en mogelijk 3) status wizigen of uit de hoofdtekst van de visie halen. daardoor wordt het geen besluitpunt. Suggestie: neem als bijlage op? Of geeft het een andere naam in de inhoudsopgave? Dit zou ook kunnen gelden voor hoofdstuk 3. Kern van opmerking: laat bestuurders alleen instemmen met de Hoofds leidende principes. Alles wat daaruitvloiet is een tukken prognose/toekomstbeel enz dat nader uitwerking eist. Hoe 3, 4 en stemmen bestuurders in met een beeld dat nog niet is bekend? 5 Overweeg de optie om na de hoofdstuk 2 de hoofstukken 3 en 4 als algeme 'toekomstbeelden te noemen? misschien toch als schets en neerzetten?	Nu ontwikkelpaden als bijlage opgenomen; toekomstbeeld nog wel als hoofd-hoofdstuk
FET ()	Aandachtspu 12 nt	Agenderende keuzes en Uitvoeringsagends hoofdstuk 5	Agenderen van de keuzes bij verschillende paragrafen meerde verplaasten of status aangeven . Refereren naar nog op te re stellen uitvoeringsagenda. Suggestie: zet deze in hoofdstuk 5 pagina en som ze op als nog op te pakken en aan te vullen maatregelen. 's en Wijzig naam van hoofdstuk 5 in "borging in de Uitvoering" en hoofds stip aan dat de POVI/PMIEK (maar) een deel van de instrumenten tuk 5 zijn die bij borgen horen.	Overgenomen

FET ()	Aandachtspu 13 nt	Betaalbaarheid	algeme en	ontbreekt als leidende principe (en dan ontbreekt ook een kapstok om dit in een uitvoeringsagenda op te nemen? Energiearmoede enz enz)) Ik vraag me af waarom dat niet zo specifiek door bestuurders is benoemd. Los dat ergens in de tekst op: of voeg een duidelijke paragraaf waar we dit aanstippen	Staat vermeld op pagina 6 (In de transitie naar een toekomstbestendig energiesysteem zijn de betrouwbaarheid en betaalbaarheid voor inwoners belangrijke waarden waar altijd rekening mee gehouden moet worden.) en pagina 7 (In Fryslân bouwen burgers, overheden en netbeheerders samen aan het energiesysteem. Het toekomstig energiesysteem moet voor inwoners toegankelijk en betaalbaar blijven) , met beschrijving van definitie van betaalbaarheid in voetnoot.
FET ()	Aandachtspu 14 nt	Implicatie in de ruimte	20 en 21	Ik snap de Tabel 3.1 niet ("Inschatting benodigde ruimte voor grootschalige opwek van duurzame elektriciteit tot 2050") Is de conclusie dat geen buitengebied nodig is ? En dus alleen grondopstellinge in de steden?? (dat kan toch niet waar zijn?) . Wat hier zou enorm helpen is: geeft nzicht in verdeling grondopstellingn en daken en landbouwgrond/ niet landbouwgrond. En geef aan welke percentage van de totale oppervalkte van Fryslan elke categorie is En daarnaast de verhouding dak/grond	De tabel is wat verduidelijkt door te specificeren hoeveel ruimte er in het buitengebied nodig is. Dit is ook beschreven in de tekst. Er blijft altijd 1600-3200 ha nodig in het buitengebied. Verdere onderverdeling naar dak/land hebben we niet gemaakt; dit is allemaal landoppervlak die nodig zou zijn bovenop het RES-bod.
FET ()	Aanscherpin 15 g	Toelichting status document	inleid ing	De inleiding gaat ook in op de status aan van visie. Zet daar en vetgerukte kop bij "Status visie" om dat helder te maken	Overgenomen
FET ()	Aanscherpin 16 g	aanscherping tekst	3	"Na 2030 resteert er een grote opgave om het huidige energiesysteem te transformeren naar een toekomstbestendig en fossielvrij energiesysteem" wijzigingen in "Tot 2050" (ook voor 2030 moet worden begonnen met transfomeren)	Overgenomen

FET (█████ █████ j)	Aanscherpin 17 g	Per 1 januari 2024 is het Fries Energiehuis van start gegaan, dat dit jaar nader ingericht wordt. Het Energiehuis stimuleert initiatieven en kennisdeling in lokale gemeenschappen.	4	weghalen. Is niet handig om dat hier te noemen (Intentie wel bij hoofdstuk 5 'borging'	Verplaatst naar H4 Borging
FET (█████ █████ j)	Aanscherpin 18 g	Definitie	7	Energiegemeenschappen scherper neerzetten? Wat betekent dat?. Dit deel suggereert te veel dat die de enige vorm is. Let op of dat klopt en of we dat zo sterk willen neerzetten	De definitie moet nog nader bepaald worden in Friesland, dat staat ook zo genoemd. Teksten van dit leidend principe zijn ingebracht door de FEA. Bestuurlijk is er draagvlak voor het frame van energiegemeenschappen en hier is ook landelijke/Europese wetgeving voor.
FET (█████ █████ j)	19 Vraag	"Ook maken de gemeenten, het Wetterskip en de provincie hun eigen organisaties energieneutraal."	8	Volgens mij is dat niet door alle gemeenten omarmd	Is landelijk vastgesteld, extra voetnoot toegevoegd en tekst aangescherpt.
FET (█████ █████ j)	20 Vraag	Clusteren alleen bij F4?	14	"Energieopwek dicht bij energievraag plaatsen heeft vanuit het energiesysteem gezien de voorkeur" En daarna is het alleen de F4. Hoe maken we ruimte voor bijvooebeeld 'kleinere schalen' van clusteren bijvoorbeeld bij kassengebied waadhoeke dan?	Was ingebracht door de provincie. Toegevoegd: Daarnaast liggen er andere kansen in Fryslân om (op kleinere schaal) opwek bij vraag te clusteren, zoals in het Energielandschap bij Waadhoeke.
Heerenveen	21 Opmerking	inleiding	pag. 3/4	Het betreft een agenderende visie. In de visie vermelden wanneer de agenderende agenda wordt opgesteld en door wie. Maak het conceert ipv 'komende tijd' en 'individuele organisaties'.	Verwezen naar H4 Borging en uitvoering. En in dat hoofdstuk de termijn voor de agenda toegevoegd

			De status van het document is momenteel niet helder. Het is van belang om te verduidelijken wie verantwoordelijk is en wie actie moet ondernemen. Hoewel de Energievisie uiteindelijk door PS wordt vastgesteld, ligt de uitvoering bij "de FET". Het is daarom cruciaal dat de FET-partijen zich hieraan committeren. Als vaststelling door de gemeenten niet wenselijk of mogelijk is, kunnen we alternatieve vormen van commitment overwegen, zoals een tekenblad als bijlage bij de energievisie. Als de visie alleen door de Provincie wordt		
Heerenveen	22	Opmerking	status document	pag. 3/4	vastgesteld, kan er dan wel gesproken worden van een gezamenlijke ambitie? We hebben dit in het hoofdstuk borging verduidelijkt. Dit is ook iets wat in het BO FET aan de orde komt.
Heerenveen	23	Suggestie	Taal	geheel docume nt	Het is belangrijk om te benadrukken dat de visie gezamenlijk met de Friese gemeenten is opgesteld. Om neutraler over te komen, is het raadzaam om zorgvuldiger woorden te kiezen. Bijvoorbeeld, in plaats van te zeggen "Fryslân wil dit of dat", kunnen we specifiekere zijn over wie binnen Fryslân dit standpunt inneemt. Het is vaak niet mogelijk/wenselijk om individuele partijen te benoemen voor bepaalde standpunten. Er is gekozen voor de vorm 'Fryslân zet in op...'. Dit houdt in alle partijen binnen de FET. Dit wordt ook herhaaldelijk zo geduid. In H4 borging is ter verduidelijking 'Fryslân' een aantal keer vervangen door de 'deelnemers van de FET'.
			Onder 2.1 worden momenteel twee voorbeelden genoemd van documenten waarin de duurzaamheidsambities van deelnemers van de FET zijn opgenomen. Echter, deze voorbeelden betreffen alleen documenten op provinciaal niveau. Het is belangrijk om ook de gezamenlijke inspanningen van gemeenten te benadrukken, bijvoorbeeld zoals vertaald in de transitievisie warmte. Hierdoor wordt de breedte van de gezamenlijke ambities beter weergegeven en wordt recht gedaan		
Heerenveen	24	Suggestie	aanvullend	pag. 5	aan de diverse inzet van alle betrokken partijen. TVW's als voorbeeld toegevoegd

Heerenveen	25	Opmerking	scope van de visie	n.v.t.	Het document lijkt momenteel vooral gericht te zijn op het opwaarderen van het elektriciteitsnet, het voorkomen van netcongestie en het prioriteren van projecten met betrekking tot elektriciteit. Echter, energie is breder dan alleen elektrische energie; het omvat ook andere vormen van energie, zoals warmte en gas (de drie vormen van distributie). Hoewel het begrijpelijk is dat de focus momenteel op het elektriciteitsnet ligt vanwege de grote uitdagingen van vandaag, zou een visie ook moeten kijken naar de lange termijn en richting moeten geven voor alle vormen van energie en de samenhang tussen de drie netwerken moeten adresseren. Het is daarom belangrijk dat de visie een breder perspectief inneemt en ook aandacht besteedt aan de gas- en warmtenetten, en de onderlinge samenhang tussen de verschillende netwerken benadrukt.	We begrijpen deze feedback en dit is al een aantal keer aan ons meegegeven tijdens werkgroepen. Hier is wederom aan gewerkt door meer duiding te geven aan warmte/gas. Echter is de Friese opgave nou eenmaal zo dat er bronnen te kort zijn en dat het tekort opgevuld moet worden met duurzame opwek van elektriciteit om energieneutraal te worden.
Heerenveen	26	Aanscherpin g	tekst	pag. 6	Pagina 6, tweede regel op de pagina: "Van oudsher heeft Nederland EEN centraal energiesysteem", zesde regel op de pagina: woordje 'of' vervangen door 'en'.	Overgenomen
Heerenveen	27	Suggestie	leidende principes 'Fryslân zet maximaal in op energiebesparing. De beschikbaarheid van energie is niet altijd van□zelfsprekend.'	pag.6	Leidende principe 'Besparen...niet beschikbaar' roept vragen op. Maak twee leidende pricipes (besparen en beschikbaar) waarbij alle sectoren onderdeel zijn (beschikbaarheid geldt niet alleen voor industie) of voeg ze samen (besparen en beschikbaarheid) waarbij je onderscheid maakt tussen gebouwde omgeving en industrie.	We snappen het punt. De kern van het tweede stuk is dat we niet alleen gaan besparen maar ook nadenken over hoe we bestaande en nieuwe energievragers medeverantwoordelijk stellen om zelf energie op te wekken en vraagsturing toe te passen. De leidende principes zijn in deze vorm akkoord bevonden in het BO FET en blijven in deze vorm dus in de visie staan.

Heerenveen	28	Suggestie	Leidende principe 'Fryslân past opwek en opslag van duurzame energie zo goed mogelijk in, in het landschap en in het energie systeem'	pag. 13	Het leidende principe 'opwek, opslag...' gaat nu alleen over de opwek en opslag van duurzame energie maar distributie van die duurzame energie willen we ook goed inpassen in het landschap en het energiesysteem. Dus die daar dan ook bij opnemen. Suggestie: 'Fryslân past de opwek, opslag en distributie van duurzame energie zo goed mogelijk in. Zowel in het landschap als in het energiesysteem.'	Niet opgenomen in leidend principe, maar wel in tekst dit opgenomen: Naast productie en opslag zal ook energie-infrastructuur veel ruimte kosten de komende jaren (stations, (ondergrondse) kabels, trafohuisjes, etc.). Ook in paragraaf 3.2 meer aandacht hieraan besteed.
Heerenveen	29	Suggestie	leidende principes 'Fryslân zet maximaal in op energiebesparing. De beschikbaarheid van energie is niet altijd van□zelfsprekend.'	pag. 8	Op pagina 8, in de laatste alinea over 'landelijke afspraken en energiebesparing', zou het passend zijn om het Soortenbescherming- en Mitigerende Maatregelenplan (SMP) te vermelden. Momenteel zijn inwoners die dak- of spouwmuurisolatie aanbrengen in strijd met de Wet Natuurbescherming. De provincie heeft de verantwoordelijkheid voor het opstellen van een SMP bij gemeenten gelegd. Echter, dit brengt verschillende uitdagingen met zich mee, zoals financiering voor het opstellen van deze plannen, een gebrek aan capaciteit bij ecologische adviesbureaus om deze SMP's op te stellen, en vervolgens ook nog eens capaciteitsproblemen bij handhaving. Het is daarom van groot belang om nauwlettend te volgen hoe dit zich de komende jaren zal ontwikkelen, aangezien dit van invloed kan zijn op het isoleren van woningen en daarmee op energiebesparing.	Deze tekst opgenomen: Om bij isolatie rekening te houden met kwetsbare soorten worden er landelijk zogenaamde 'Soortenmanagementplannen' (SMP's) opgesteld. Via deze SMP's wordt door gemeenten op gebiedsniveau een ontheffing van de wet natuurbescherming geregeld.
Heerenveen	30	Suggestie	leidende principes: 'Fryslan versterkt de flexibiliteit van het energiesysteem'	pag. 8	Pagina 8, zesde regel aanvullen met het woord distributie en levering: 'Zoals de productie, opslag, distributie en levering van energie'. Voor warmte moeten gemeente straks via de WCW (Wet Collectieve Warmtevoorziening) minimaal 50% + 1 aandeel in de distributie van warmte en in het warmtebedrijf.	Toegevoegd en ook warmtedeel is uitgebreid.

					Tweede alinea: 'Een aanzienlijk deel van de gebouwen...'
Heerenveen	31	Suggestie	tekst	pag. 11	Hoeveel is 'aanzienlijk'? Dit is een waardeoordeel. Verwijder het woord aanzienlijk: 'Een deel van de gebouwen...' Groot' van gemaakt. Dit is feitelijk juist.
					Het besparen van energie vormt een essentieel fundament binnen onze energievisie. Het is van cruciaal belang dat de prioriteit van de agenderende taak zwaarder wordt benadrukt dan slechts 'de deelnemers van de FET verkennen...'. Bovendien wordt in figuur 1.1. de energievraag na besparing uitgedrukt als 5 tWH. Impliceert dit niet al een vastgesteld besparingsdoel? Het is tevens van belang om duidelijk aan te geven wie welke rol vervult, en het is essentieel om deze ambitie te bewaken. Zo kunnen onze inspanningen daadwerkelijk bijdragen aan energiebesparing en niet slechts een ongrijpbare ambitie vertegenwoordigen.
Heerenveen	32	Opmerking	Leidende principe: 'Fryslân zet maximaal in op energiebesparing. De beschikbaarheid van energie is niet altijd vanzelfsprekend.'	pag. 8	De figuur is geen gezamenlijke ambitie maar een mogelijk toekomstbeeld. We agenderen of dit inderdaad een besparingsdoel is dat omarmd wordt of dat Fryslân verder wil gaan. Het agenderen van besparing zal binnen de uitvoeringsagenda sterker naar voren komen. Een gezamenlijk plan van aanpak is daarnaast al vrij sterk aanzet in het hoofdstuk borging.
			Leidende principe: 'Alle duurzame bronnen zijn nodig. Naast kleinschalige opwek van energie, is ook grootschalige opwek nodig'		Onder het kopje 'overige vormen...innovatie' toevoegen 'ruimte geven voor experimentenruimten'. Deze bieden ruimte om nieuwe ideeën en technologieën te verkennen zonder (bv) strenge wet- regelgeving. Dit bevordert innovatie en helpt bij het vinden van oplossingen.
Heerenveen	33	Aanscherpin g		pag. 13	Tekst toegevoegd: Fryslân blijft daarnaast ruimte bieden aan andere nieuwe ideeën en technieken die passen bij een toekomstig energiesysteem.

Heerenveen	34	Opmerking	Leidende principe: 'Alle duurzame bronnen zijn nodig. Naast kleinschalige opwek van energie, is ook grootschalige opwek nodig'	pag. 12	Kopje kernenergie: Het argument 'duurzaam' alleen is onvoldoende om te bepalen of kernenergie wel of niet geschikt is voor Friesland. Koppel en verwijst naar onderzoek van Provinciale Staten naar kernenergie in Friesland. Agenderende keurze.	Dit is in BO FET zo bepaald. Keuze voor kernenergie wordt ook niet geagendeerd.
Heerenveen	35	Aandachtspunt	Leidende principe: 'Fryslân past opwek en opslag van duurzame energie zo goed mogelijk in, in het landschap en in het energiesysteem.'	pag. 13 /14	In de leidende principe: 'opwek en opslag zo goed mogelijk...' lijkt een schijnbare tegenstelling te bestaan tussen de twee genoemde benaderingen: grootschalige opwek en opslag op een beperkt aantal plekken versus energieopwekking dicht bij de energievraagplaatsen. Enerzijds wordt gepleit voor clustering van grootschalige opwek en opslag om verspreiding door Fryslân te voorkomen en om efficiëntievoordelen te behalen. Anderzijds wordt benadrukt dat energieopwek dicht bij de energievraag de voorkeur heeft vanuit het perspectief van een efficiënt energiesysteem. Het onderzoek naar de clustering van grootschalige opwek bij de vier grote kernen zal waarschijnlijk meer inzicht bieden in hoe deze schijnbare tegenstelling kan worden opgelost en in balans worden gebracht.	Eens!
Heerenveen	36	Aanscherpin g	Leidende principe: 'Fryslân past opwek en opslag van duurzame energie zo goed mogelijk in, in het landschap en in het energiesysteem.'	pag. 14	In de eerste agenderende keuze wordt aangegeven dat de provincie onderzoek doet naar locaties voor grootschallige opwek en opslag. Wijzigen naar: de provincie en de Friese gemeenten doen onderzoek.	Niet overgenomen omdat dit via de POVI zal lopen.

Heerenveen	37	Opmerking	ontwikkelpaden uitvoering en borging	pag. 22	Onvoldoende inzicht in hoe ontwikkelpaden uitgevoerd en geborgd gaan worden. Op dit moment is ervoor gekozen om op basis van bepaalde criteria drie ontwikkelpaden uit te werken en op te nemen in de visie. Het is echter belangrijk om aan te geven of deze ontwikkelpaden representatief zijn voor alle andere gemeenten, of dat ze eerder dienen als voorbeeld. Zijn de ontwikkelpaden ook niet nodig en belangrijk voor de P-Miek? Opnemen in de visie hoe we om gaan met de ontwikkelpaden. Voorkeur dat voor iedere gemeente een ontwikkelpad wordt gemaakt en meegaat in de 2-jarige cyclus. Opnemen in agenderende agenda.	In H4 staat toegelicht dat voor alle regio's ontwikkelpaden opgesteld gaan worden in het traject om te komen tot de pMIEK 2.0
Heerenveen	38	Aanscherpin g	kort-lange termijn	n.v.t.	Helder weergeven/scheiden van korte termijn en lange (re) termijn. In de tekst loopt die door elkaar wat het niet altijd duidelijk maakt. Wellicht inzichtelijk maken in een tijdlijn.	De termijnen hangen af van de uitvoeringsagenda. Daar is nu nog onvoldoende concreet zicht op. Wel her en der in de visie verwezen naar de uitvoeringsagenda als het gaat over korte/lange termijn.
Heerenveen	39	Aanscherpin g	rolverdeling	algemeen	Het is niet altijd duidelijk wie waar verantwoordelijk voor is/wordt gesteld (provincie, gemeente, FET). Maak acties concreter.	Dit wordt concreter in de uitvoeringsagenda.
Heerenveen	40	opmerking	Leidende principe: 'Fryslân past opwek en opslag van duurzame energie zo goed mogelijk in, in het landschap en in het energiesysteem.'	pag. 13 en 17	Het zorgvuldig plaatsen in de ruimte...' benoem hier ook de ruimtelijke gezamenlijke puzzel (ruimte vraagstuk). Net als bij BOX 2.4 laatste bullet 'een energiehub heeft vanwege...' Hier is ook sprake van een extra ruimte vraag (dus onderdeel van de puzzel).	Ruimte vraagstuk wordt voldoende behandeld in de visie
Heerenveen	41	Opmerking	Leidende principes: 'Fryslan versterkt de flexibiliteit van het energiesysteem'	pag. 15	2e alinea 'Deze strategieën en beleid...' Hoe staat dit in relatie tot Grootschalige Bedrijvenheid REOS (Ruimtelijke Economische Ontwikkelstrategie).	Dit reikt te ver voor de Energievisie

Heerenveen	42	Suggestie	Implicatie op de ruimte	pag. 25	Implicatie op de ruimte staat nu samen met toekomstbeeld. Het ruimtevraagstuk en het integraal met andere sectoren komen tot keuzes is een belangrijk gegeven van deze visie. Dat bij toekomstbeeld inzicht wordt gegeven in mogelijke hoeveelheid ruimtebeslag is goed, echter is het proces van de ruimtepuzzel een actie van nu. Ruimtevraagstuk en proces meer naar voren brengen.	Ruimtevraagstuk wordt voldoende behandeld door de gehele visie heen. Daarnaast is het goed om een beeld van de ruimteclaim te geven richting de POVI. Daarvoor is die paragraaf bedoeld. Die staat achteraan omdat dit de ruimtelijke consequentie is van de leidende principes en het toekomstbeeld/
Heerenveen	43	Opmerking	algemeen	n.v.t.	Benoem in de inleiding of apart kopje dat het een dynamisch documtent betreft. Geef inzicht in het proces/ 2-jarige cyclus.	Toegevoegd en verwezen naar H4 waar dit meer uitvoerig wordt toegelicht.
Heerenveen	44	Suggestie	algemeen	n.v.t.	Is er voor de conceptversie, waarin alle hoofdstukken en beeldmateriaal zijn aangevuld, ook nog een mogelijkheid voor schriftelijke feedback? Zodat we zoveel mogelijk voorkomen dat er zienswijzen worden ingediend.	Iedere organisatie krijgt na het B0 FET van april nog gelegenheid om reactie te geven op het document dat meegenomen wordt voor de definitieve visie tot de zomer.
Heerenveen	45	Suggestie	Beeldvorming	algeme en	De energievisie kan versterkt worden met visuele elementen zoals infographics, schema's en tijdlijnen. Hier zijn enkele suggesties: 1.Infographic van de relatie met andere opgaven en programma's: Laat zien hoe de energievisie zich verhoudt tot andere programma's en opgaven zoals POVI (NOVEX.FPLG, lelylijn), GOVI en PMIEK. 2.Tijdlijn van belangrijke vervolgstappen: Geef een overzichtelijke tijdlijn van de belangrijkste vervolgstappen van de energievisie, inclusief agenderende agenda's, beleidsmaatregelen en projecten. 3.Schema van de 2-jarige cyclus van de energievisie: geef aan dat het geen statische visie is maar een dynamische met een 2-jarige cyclus. 4. Beeld van 'Het energiesysteem van de toekomst': relatie en samenhang (decentraal/centraal, elktra/warmte, schaal- algeme schaal/kleinschalig/grootschallig/energiehubs, warmtenet/ mienskipect)	Dit wordt richting eindversie opgepakt, maar lukt niet voor deze versie. Suggesties nemen we mee

				Visie vertalen naar een infographic; (als bijlage) . Dit is een goed middel om het (complexe) verhaal op een duidelijke, beknopte en begrijpelijke manier over te brengen. Het helpt ook bij het verkregen van een gelijk beeld en gezamenlijke taal (taal zit vol met interpretatie) .	Dit wordt richting eindversie opgepakt, maar lukt niet voor deze versie. Suggesties nemen we mee
Heerenveen	46 suggestie	beelvorming			
				We zijn als Liander blij met een breed gedragen provinciale visie op het toekomstig energiesysteem. De huidige situatie is goed en realistisch beschreven zoals het feit dat de beschikbaarheid van energie niet altijd meer een gegeven is. Dat geldt ook voor de noodzaak om samen aan de slag gaan en keuzes te maken. We zien met elkaar in de toekomst kansen voor energyhubs, inzet van flexibel vermogen en systeemefficiëntie bijv. door gecombineerd zon/wind en realiseren productie van (grootschalige) energie in de buurt van waar vraag is. We waarderen dat de deelnemers van de FET netbeheerders willen ondersteunen bij het vinden en toepassen van innovatieve oplossingen voor netcongestie. Ook is het goed dat er wordt gekeken naar andere energiedragers als biogas en waterstof. De verdere uitwerking hiervan zou wat Liander betreft nog een concreteringsslag behoeven. Een zorg van onze kant is nog wel de inpasbaarheid en het ruimtelijk beslag van alle infrastructuur. Het gaat dan niet alleen over de grote verdeelstations (onderstations), maar ook over kabeltrace's, kleinere verdeelstations en de enorme hoeveelheid transformatorhuisjes die we in dorpen, wijken en buurten in de komende jaren moeten plaatsen. Graag zouden we daarover nog een zinssnede toegevoegd willen zien zodat ook in de Omgevingsplannen dit nadrukkelijk een plek gaat krijgen. Tot slot: we zien dat veel bedrijven nu bezig zijn met hun verduurzamingsplannen en de daaropvolgende investeringsbeslissingen. Het is daarom van belang dat er snel keuzes gemaakt worden over de energiemix en de locaties.	
Liander	47 Opmerking	Algemeen			Verwerkt in tekst in afstemming met Peter Graafland

				"De Friese energievisie is agenderend van aard. Acties en keuzes worden geagendeerd en in een gezamenlijke uitvoeringagenda... en zo is de energievisie een bouwsteen voor de omgevingsvisies". De vraag is hoe gemonitord wordt of er daadwerkelijk keuzes gemaakt gaan worden en of er voldoende	
Liander	Aandachtspu 48 nt	Agendering	pagina 3 o.a.	ruimte beschikbaar komt voor de energiebehoefte. Dit is voor ons een zorg.	Inderdaad belangrijk om in de gaten te houden, ook in uitvoeringsagenda.
				Net boven figuur 1.1. : "Fryslan is voor een belangrijk deel onafhankelijk van energie die van buiten de provincie komt". Dit is o.a. genuanceerder: hoewel de wens is evenveel op te wekken als te verbruiken betekent dit niet dat dat Fryslan daarmee voor een belangrijk deel onafhankelijk is. De opwek is immers niet tegelijk met het verbruik, dus het landelijk netwerk blijft noodzakelijk voor de balans. Financieel kan het wellicht anders zijn.	Deze tekst is opgenomen: Fryslân is niet op elk moment (op een dag of in een jaar) energieneutraal. Daarom is en blijft de koppeling met het landelijke energienetwerk essentieel. Het hoogspanningsnet van TenneT en het gasnetwerk van de Gasunie worden daarop aangepast.
Liander	Aanscherpin 49 g	Landelijk netwerk	pagina 5		
				We halen nu, zie NIR 2023, het RES bod van 3 TWh nog niet. Wellicht goed om daar nog aandacht aan te besteden: wat is nodig om dat wél te halen? (duidelijkheid over wat waar gaat gebeuren).	De Friese Energievisie kijkt verder (in de tijd) dan bestaand beleid en beziet vanuit de gezamenlijke ambitie en opgave wat er nodig is. Het al dan niet halen van het RES-bod is geen onderdeel van de scope.
Liander	50 Opmerking	RES bod 1.0	pagina 5		
Liander	51 Opmerking	Waterstof (backbone)	pagina 6	Vooralsnog is de waterstofbackbone geen onderdeel van het Friese energiesysteem.	Tekst aangescherpt naar zijn of worden
				Het 4e principe: "zo goed mogelijk inpassen in ... het energiesysteem". Er is uitbreiding nodig van het energiesysteem, dus het is niet zo dat er per sé uitgegaan moet worden van het huidige systeem. De uitbreidingen vinden daar plaats waar de vraag/aanbod is/komt.	Het principe zegt niks over huidig of toekomstig energiesysteem. Dit kan dus ook een uitbreiding betreffen.
Liander	Aanscherpin 52 g	leidende principes	pagina 6		

Liander	Aanscherpin 53 g	implicatie op de ruimte	pagina 20	"benodigde ruimte voor infra nader bepaald in PMIEK". De PMIEK gaat alleen over de grote verdeelstations. Er is nog veel meer ruimte nodig: voor kabels, voor kleinere verdeelstations en zeker voor de duizenden (!) middenspanningsruimtes. In de kaartjes die we nu nog aan het maken zijn laten we ook de impact op middenspanning zien. Wellicht iets uitgebreider beschrijven dat impact op de ruimte voor infrastructuur breder is dan alleen de Pmiek projecten.	Tekst aangescherpt naar: Benodigde ruimte voor grotere verdeelstations wordt nader bepaald in de pMIEK 2.0, die begin 2025 wordt vastgesteld. Er is daarnaast nog veel meer ruimte voor energie-infrastructuur nodig, voor kabels, kleinere verdeelstations en voor duizenden trafostations (middenspanningsruimtes). In de bijlage wordt per ontwikkelpad de impact van systeemkeuzes op de hoeveelheid middenspanningsruimtes getoond.
Liander	54 Vraag	biogas	pagina 10	Hier wordt redelijk stellig gezegd dat er 2,1 TWh aan biogas opwek kan plaatsvinden. Is dat (nu nog) reëel?	Komt uit onderzoek, staat zo in Kennisdocument en is gevalideerd met experts uit de sector.
Liander	Aanscherpin 55 g	Toekomstig energiesysteem	pagina 6	Laatste alinea boven 2.2: betrouwbaar, betaalbaar en bereikbaar	Niet overgenomen, roept vragen op
Liander	56 Opmerking	Alliander – Liander	meerde re plekke n	In het document wordt verwezen naar Alliander, dat moet zijn Liander.	Check
Liander	Aandachtspu 57 nt	Energiehub	pagina 16	Hier wordt gerefereerd aan 2 initiatieven: De poort van Lemmer (bij ons niet bekend) en De Hemmen in Sneek. Bij de Hemmen gaan we aan de slag met een groeps-CBC. Kijkend naar de definitie van energiehub, dan voldoet het daar (nu) niet aan.	Voorbeeld verwijderd
Liander	58 Vraag	grootschalige opwek	pagina 14	Hier wordt aangegeven dat de grootschalige opwek het beste bij de grote kernen kan plaatsvinden. Wat betekent dat voor het initiatief van Waadhoeke m.b.t. het energielandschap?	Clustering staat voorop in het principe en daarna indien mogelijk bij kernen. Waadhoeke valt dus volledig binnen het principe.

Liander	59 Vraag	Energieclusters	19	De term energieclusters wordt steeds vaker genoemd in de programmeertrajecten. Kort gezegd zijn dit energie-intensieve gebieden waar vraag en aanbod bij elkaar komen. In Zuid-Holland zijn dit een aantal kenmerken van een dergelijk cluster: 1. Stapeling van grote ontwikkelingen bovenop autonome groei (bijzonder hoge energiebehoefte) 2. Mogelijkheid tot grote energetische keuzes met regionale impact 3. Grote afhankelijkheid van ontwikkelingen in bepaalde sectoren 4. Koppelkansen tussen verschillende regionale ontwikkelingen mogelijk Ook in Noord-Holland zijn 7 clusters geselecteerd. Er wordt nu veelal geschreven over energyhubs en dat de vier grote kernen voor een gedeelte eigen aanbod willen realiseren voor de vraag. Moeten we er niet naar toe om een aantal energieclusters te ontwikkelen uiteindelijk? Past dat in het eindbeeld voor de provincie?	Te laat in deze fase om nog door te voeren in de visie. Zou in vervolgaanpak/uitvoeringsagenda mooi onderdeel kunnen zijn.
Ooststellin gwerf	Aanscherpin 60 g	Rollen en verantwoordelijkheden	NVT	Wij missen een hoofdstuk/paragraaf over de rollen en verantwoordelijkheden. Wat is de status van de FET bij de uitvoering van deze Energievisie? De Energievisie is van de provincie. Welke procesmatige rol zien zij hierin voor de FET en welke opdracht/taak of verantwoordelijkheid rolt hier voor de gemeente uit?	We hebben dit in het hoofdstuk borging verduidelijkt. Dit is ook iets wat in het BO FET aan de orde komt.
Ooststellin gwerf	61 Opmerking	Leidende principes	6	Bij het leidende principe: 'Fryslân zet maximaal in op energiebesparing. De beschikbaarheid van energie is niet altijd vanzelfsprekend', is het tweede deel meer een constatering dan een visie. Dat de beschikbaarheid van energie niet altijd beschikbaar is, is het vertrekpunt. Dit hoeft niet de visie te zijn. Volgens ons past dit meer in de toelichting dan in het leidende principe zelf.	We snappen het punt. De kern van het tweede stuk is dat we niet alleen gaan besparen maar ook nadenken over hoe we bestaande en nieuwe energievragers medeverantwoordelijk stellen om zelf energie op te wekken en vraagsturing toe te passen. De leidende principes zijn in deze vorm akkoord bevonden in het BO FET en blijven in deze vorm dus in de visie staan.

Ooststellin gwerf	62	Opmerking	Fryslân zet maximaal in op energiebesparing	8	In de tweede alinea onder dit kopje staat: 'Ook maken de gemeenten, het Wetterskip en de provincie hun eigen organisaties energieneutraal. Het Wetterskip maakt haar organisatie in 20230 klimaatneutraal en in 2050 klimaatbestendig'. Waarom de doelstelling van het Wetterskip hier specifiek genoemd en die van de provincie/gemeenten niet? Volgens ons kan deze specifieke zin over het Wetterskip wel weg (of je moet alle partijen benoemen).	Klimaatbestendig is niet wat de gemeenten gaan doen. Tekst is iets aangescherpt voor beter onderscheid
Ooststellin gwerf	63	Aanscherpin g	De beschikbaarheid van energie...	9	Onderzoek bedrijfsleven: gaat elke gemeente dit voor haar eigen gebied doen? Dit punt mag wat ons betreft concreter geformuleerd worden. Onze voorkeur gaat uit naar dat elke gemeente dit doet voor haar eigen gebied, in samenwerking en coördinatie over het geheel door de provincie.	Deze tekst toegevoegd: Het verduurzamingstraject voor grotere energieverbruikers wordt via het PCES-proces in kaart gebracht.
Ooststellin gwerf	64	Aanscherpin g	Fryslân stimuleert opslag en ...	16	De deelnemers van de FET stellen komende tijd een opslagstrategie op als bouwsteen voor de Omgevingsvisie Fryslân' --> wanneer is 'komende tijd'?	De agenderende keuzes zijn verplaatst naar H4, waar ze een iets andere status krijgen, namelijk dit is een eerste overzicht wat we gaan aanvullen en verrijken in het traject om te komen tot een uitvoeringsagenda.
Ooststellin gwerf	65	Aandachtspu nt	Fryslân stimuleert Energiehubs	16	Provincie Fryslân onderzoekt samen met de F4-gemeenten de mogelijkheden voor het dichtbij brengen van energieopwek bij energievraag in de vier grote kernen. Het Rijk heeft geld beschikbaar gesteld voor de ontwikkeling van energiehubs' --> hoe zit het met energiehubs in kleinere gemeenten, zoals Ooststellingwerf? Worden wij ook meegenomen in deze verkenning of gaat de aandacht van de provincie uit naar de F4 (zo staat het nu in de agendering onderliggende keuzes).	Deze tekst toegevoegd: Daarnaast liggen er andere kansen in Fryslân om (op kleinere schaal) opwek bij vraag te clusteren, zoals in het Energielandschap bij Waadhoeke.

Ooststellin gwerf	66	Opmerking	Toekomstbeeld	18/19	Op pagina 18 wordt benoemd 'gebruik van elektrisch openbaar vervoer en deelmobiliteit is de norm'. Op pagina 19 'personenvervoer is fossielvrij'. Hoe worden deze punten vanuit de Friese Energievisie geagendeerd/gerealiseerd? Mobiliteit staat niet benoemd bij onderliggende keuzes.	Ntb bij uitvoeringsagenda
Opsterland	67	Aandachtspu nt	Fryslân stimuleert energie voor en door de gemeenschap/Energiegemeenschappen	7	Bij dit leidend principe ligt de nadruk op de kracht van de Mienskip. Van energiegemeenschappen wordt verwacht dat zij waarde toevoegen aan een robuust Frysk energiesysteem - een combinatie van energieopwek, -opslag en -conversie. Om een initiatief te starten die hieraan voldoet, is in een gemeenschap de nodige kennis en ervaring nodig. Als deze kennis en ervaring er niet is, kan dan alsnog worden voldaan aan de ambities van Fryslân? Daarnaast moet er worden voorkomen dat gemeenschappen die niet 'mee kunnen doen' (verder) achterop raken.	Het is de wil van het BO FET om te starten bij gemeenschappen en zelf regie te nemen indien nodig/wenselijk.
Opsterland	68	Aandachtspu nt	De beschikbaarheid van energie is niet altijd vanzelfsprekend	9	De beschikbaarheid van energie is niet altijd vanzelfsprekend' is wat ons betreft niet richtinggevend/onderdeel van het leidende principe. De tekst onderbouwd deels het belang van energiebesparing (leidend principe) en deels een flexibel energiesysteem (leidend principe). In hoofdstuk 2.1 (pagina 5) wordt aangegeven/gesuggereerd dat de koppeling met het landelijke energienetwerk essentieel is om energie op elk moment (op een dag of in een jaar) beschikbaar te hebben. Ook in het toekomstbeeld wordt aangegeven dat vraag en aanbod op elkaar worden afgestemd.	We snappen het punt. De kern van het tweede stuk is dat we niet alleen gaan besparen maar ook nadenken over hoe we bestaande en nieuwe energievragers medeverantwoordelijk stellen om zelf energie op te wekken en vraagsturing toe te passen. De leidende principes zijn in deze vorm akkoord bevonden in het BO FET en blijven in deze vorm dus in de visie staan.
Opsterland	69	Vraag	Financiële regelingen/Energiebespaarlening	8	In de eerste alinea worden financiële regelingen aangehaald waarmee Fryslân maximaal inzet op energiebesparing, zoals de Energiebespaarlening. De rentekorting op de Energiebespaarlening wordt t/m 31 juli 2024 verleend. Wat is hier, gezien de datum, de meerwaarde van in dit document?	Bespaarlening verwijderd

Opsterland	70	Suggestie	De beschikbaarheid van energie is niet altijd vanzelfsprekend	9	In deze tekst wordt vooral ingegaan op het bedrijfsleven i.r.t. netcongestie. Er zou ook aandacht moeten worden besteed aan de (potentiële) gevolgen voor particulieren, zoals (terug) levering van zonnepanelen.	Dit klopt, maar de nadruk van de energievisie ligt op het MS/HS net van Liander/TenneT, niet op LS-net.
Opsterland	71	Aanscherpin g	Fryslân past opwek en opslag van duurzame energie zo goed mogelijk in,...	13	De deelnemers van de Friese Energietafel starten na het vaststellen van de Energievisie met een verkenning ...'. Hier, en op andere plekken in het document, worden 'deelnemers van de Friese Energietafel' aangehaald. Het is niet altijd duidelijk of deelnemers individueel, of in FET-verband de acties zoals genoemd in het document gaan uitvoeren. Dit kan verduidelijkt worden.	Dit is vaak ook nog niet duidelijk en wordt nader geconcretiseerd in de uitvoeringsagenda. De acties staan nu ook in H4 gebundeld om verwarring te voorkomen.
Opsterland	72	Vraag	Kleinschalige opweg en opslag worden gestimuleerd als dit inpasbaar is in het landschap	14	Hierover wordt niks geagendeerd, maar wel over de grootschalige energiehubs. Moeten gemeenten zonder grote kernen dit individueel aanvliegen?	Deze tekst is hiervoor opgenomen: De Friese overheden stimuleren dat binnen energiegemeenschappen gewerkt kan worden aan kleinschalige energiehubs, waarin energievraag, productie, opslag en soms zelfs conversie onderdeel van zijn. Dorpskernen lenen zich hier goed voor, bijvoorbeeld op de eilanden. De Fryske Energiewaaier biedt handvatten om het energiesysteem goed in te passen in het landschap.
Opsterland	73	Vraag	Fryslân stimuleert energiehubs	16	Is het geld dat het Rijk beschikbaar heeft gesteld alleen beschikbaar voor de ontwikkeling van 'grote' energiehubs?	Dat staat zo niet in de visie.
Opsterland	74	Aanscherpin g	Algemeen	N.v.t.	Er wordt in het document vaak over 'de komende tijd' gesproken. Wat is de komende tijd?	Dit is indien mogelijk geconcretiseerd of nadrukkelijker gekoppeld aan de uitvoeringsagenda.
Opsterland	75	Aanscherpin g	Algemeen	N.v.t.	Verantwoordelijkheden van de verschillende betrokken partijen komen niet goed naar voren in het document. Dit zou in het eerste hoofdstuk verduidelijkt moeten worden.	We hebben dit in het hoofdstuk borging verduidelijkt. Dit is ook iets wat in het BO FET aan de orde komt.
Opsterland	76	aandachtspu nt	documentopbouw	3+4	In de inleiding de opbouw van het document verduidelijken (bijvoorbeeld toelichting op ingekadere tekst in de geïntroduceerde boxen)	Opbouw is geactualiseerd en boxen staan toegelicht.

Smallingerland	77	Opmerking	ambitie	5	2e alinea even naar de formulering kijken. Zoals het er nu staat geeft Fryslân sturing aan de energie transitie door even veel energie op te wekken als we gebruiken. Een regel verder staat dat Fryslân op 3 (andere) manieren sturing geeft. Lijkt niet te kloppen. Een doelstelling geeft richting, geen sturing wat mij betreft. Dit is voor ons een belangrijk punt!	Juist door evenveel op te wekken als te gebruiken kan friesland sturing geven op drie manieren.
Smallingerland	78	Opmerking	ambitie	5 (3e alinea)	De hoeveelheid energie die we opwekken geeft m.i. geen grip op de uitrol en inrichting van het energiesysteem. Grip op de uitrol en inrichtig zijn afhankelijk van (afspraken over) taken, bevoegheden, verantwoordelijkheden, budgetten en wetgeving.	Dat is niet het bestuurlijke standpunt.
Smallingerland	79	Opmerking	typfoutje	7 (1e alinea)	het woord 'aan' of 'uit' schrappen in de volgende zin: De deelnemers van de Friese Energietafel werken gezamenlijk aan een lokale definitie voor energiegemeenschappen uit en hoe deze gestimuleerd kunnen worden.	Verwerkt
Smallingerland	80	Opmerking	Verwijzing	7	Link voetnoot 3 werkt niet	Dat ligt mogelijk aan u, want dit is de link (hieropgewekt); https://www.hier.nu/zon-en-windenergie/participatie-en-lokaal-eigendom
Smallingerland	81	Opmerking	Ambitie	8	Doelstellingen voor 2024 noemen in een document dat pas in de loop van 2024 wordt vastgesteld lijkt wat amitieus.	Deze processen lopen vaak al of wordt dit voorjaar mee gestart.
Smallingerland	82	Opmerking	ambitie	8	Ook maken gemeenten, het wetterskip en de provincie hun eigen organisaties energieneutraal. Deze ambitie hebben wij als organisatie niet vastgesteld. In onze beleving gaat het over CO2 neutraal en niet over energieneutraal. Dit is een grote opgaven, die in een kleine zin verstopt zit.	Tekst is aangescherpt: bedoeld wordt het maatschappelijk vastgoed. Dit is landelijk bepaald.
Smallingerland	83	Suggestie	ambitie	8	foutieve causatie: waarom wordt de economie versterkt door energieneutrale bedrijven? De zinnen daarna zijn hartstikke goed. Deze eerste zin kan wel weg.	Wij denken dat energieneutrale bedrijven inderdaad ervoor zorgen dat economie behouden en versterkt wordt.

Smallingerland	Aandachtspunten	84	ambitie	9	nieuwe bedrijven die veel energie gebruiken zijn niet zonder meer welkom in Fryslan: Waarom moet die energie in Fryslan worden opgewekt? Als we energieneutraliteit loslaten, maar gaan voor CO2 neutraliteit dan kan de opwek ook elders plaatsvinden. De wetgeving is landelijk ingericht op het aantonen van duurzaamheid bij bedrijven, bv door het inkopen van groencertificaten/ GVO's. Hebben wij dan andere regelgeving dat in de andere provincies?	De visie gaat juist uit van een ambitie van evenveel opwekken als gebruiken.
Smallingerland	aandachtspunten	85	vestigingsbeleid		Bestaat er Fries Vestigingsbeleid? In het kader van lokale economische belangen en werkgelegenheid zal dit een moeizaam traject worden. Wij zien dit ook niet terug in de agendering: opstellen en afstemmen van vestigingsbeleid.	Vergt nog nadere uitwerking in uitvoeringsagenda
Smallingerland		86	kleinschalige opwek	10	naast kleinschalig ook grootschalige opwek nodig: De suggestie wordt gewekt dat we met kleinschalige opwek een heel eind komen. Hebben we in beeld hoeveel kleinschalig mogelijk is? Want grootschalig lijkt juist essentieel om die 9 TWH te halen die in figuur 1.1 op pagina 5 genoemd wordt. Moet je die klein- en grootschalig dus niet omdraaien?	Er wordt juist uitgebreid toegelicht dat grootschalige opwek nodig is.
Smallingerland		87	warmtenetten	11	hoe worden publieke warmtebedrijven in Fryslan ondersteund? Vanuit de provincie is hier een verkenning voor gedaan. In onze ogen heeft de provincie hierin ook een rol. Niet alleen bij kleinschalige netten, juist ook bij grotere netten in de stedelijke kernen.	Dit is te tijden van schrijven nog niet concreet genoeg om op te nemen.
Smallingerland		88	mestvergisting	11	Hier worden juist de grootschalige vergisters door de provincie ondersteund. Waarom hier niet de kleinschalige initiatieven?	Tekst is herschreven op basis van input provincie.
Smallingerland		89	waterstofcentrale	12	Wat is een waterstofcentrale? Is dat een gascentrale die gestookt wordt op waterstof? Is het centrale waar waterstof wordt geproduceerd door electrolyse? Uitleggen, zeker met volksvertegenwoordigers in gedachten.	Wordt nog nader bepaald

Smallingerland	Aanscherpin 90 g	lokaal-decentraal	13 en 14	opwek liever grootschalig cluster dan overal verspreid. Dit staat haaks op de wens om vraag en aanbod bij elkaar te brengen en ook haaks op kleinschalige opwek. In een visie meot je meer een keuze maken, als je kiest voor beide, dan maak je geen keuze en geeft het geen richting. Vraag en aanbod bij elkaar brengen werkt alleen als die opwek meteen gebruikt kan worden of als je opslagcapaciteit hebt.	Clustering staat voorop indien mogelijk bij vraag. Dat is een keuze waarvoor bestuurlijk draagvlak is.
Smallingerland	91 vraag	opwek bij grote kernen	14	hebben onze wethouders dit besloten? Als hier in 2024 een onderzoek gedaan moet worden moeten we daar vroegtijdig bij betrokken worden.	2024-2025 van gemaakt. Dit is ingebracht door de provincie.
Smallingerland	Aanscherpin 92 g	beleiden vergunningverlening	14	punt komt uit de lucht vallen, is geen uitleg aan gegeven. Ruimtelijk beleid en vergunningverlening is al een gemeentelijke taak die is/wordt uitgevoerd. Waarom staat dat in een visie? Die mag geschrapt.	Geschrapt
TenneT	Aandachtspu 93 nt	Rechtvaardige kostprijs voor electriciteit	8	Wat wordt verstaan onder een rechtvaardige kostprijs voor electriciteit en zou die niet (ook) een relatie hebben met de marktprijs voor electriciteit in NL?	Draaglijke kostprijs van gemaakt, naar definitie NPE in voetnoot vorige bladzijde. Rechtvaardigheid is namelijk lastig te definiëren.
TenneT	94 Opmerking	Aandacht voor energiebesparing	11	Zeer goed dat de aandacht voor energiebesparing blijft! Lijkt elders soms wel eens verloren te gaan agv aandacht voor de energie-transitie. Terechte verwijzing naar Trias Eenergetica!	Mooi
TenneT	95 Opmerking	Kleinschalige energyhubs	14	Energyhubs erg in de aandacht elders in het land. Van belang is dat ook kleinschalige energyhubs de lokale netcongestie niet verzwaren maar verzwakken	Staan benoemd
TenneT	Aandachtspu 96 nt	Inzet batterijen	15	De manier van het inzetten/gebruiken van batterijen is zeer bepalend voor het uiteindelijke (maatschappelijke) nut	Opgenomen in Box 2.4: De wijze waarop batterijen worden ingezet is zeer bepalend voor het uiteindelijke (maatschappelijke) nut.
TenneT	97 Opmerking	Energyhubs	16 ev	Zie opmerking 4	Opgenomen: Daarnaast liggen er andere kansen in Fryslân om (op kleinere schaal) opwek bij vraag te clusteren in energiehubs.

TenneT	Aandachtspu 98 nt	Leveringszekerheid	Divers e	Zeer veel aandacht in de visie voor tal van lokale oplossingen, duurzame opwek dicht bij de vraag, lokaal eigenaarschap etc. etc. Soms een terechte verwijzing naar input/advies van netbeheerders, maar zou het op prijs stellen wanneer er meer aandacht voor de uitdagende taak van de Netbeheerders, om temidden van al die – op zich goede, lokale initiatieven – uiteindelijk ook de leveringszekerheid in Fryslan te moeten maar ook te kunnen borgen.	Eind paragraaf 2.1 toegevoegd: De netbeheerders hebben een belangrijke rol te vervullen in het betrouwbaar houden van de energievoorziening.
Tytsjerkstr adiel	99	Opmerking	8	Bij de overstap naar nieuwe vormen van energie, blijven gemeenten aandacht geven aan huishoudens in energiearmoede, bijvoorbeeld via de SPUK-gelden.	Geen opmerking?
Tytsjerkstr adiel	100			Bij hoofdstuk 2 of 6 zou het heel goed zijn als er ook een koppeling gelegd wordt met het zelfleveringsmodel van de OVEF.	Is benoemd
Weststellin gwerf	101 g	Aanscherpin beschikbaarheid energie en vestiging nieuwe bedrijven	9	Geen positief vestigingsbeleid datacentra oké, maar voorzichtig met in algemene zin inperken vestigingsbeleid en het willen stellen van voorwaarden voor bedrijven die zich willen vestigen en veel enegie gebruiken. Ook in de toekomst is economisch belang in Friesland groot. Tekst meer als belangrijk aandachtspunt formuleren en niet te beperkend. Ook aandacht voor de kansen die de energietransitie juist kan bieden voor de Friese Economie en andersom.	Met de beschreven tekst is de balans gevonden wat ons betreft. Het woord 'altijd' is nog toegevoegd voor iets van nuance.

				Deze Friese Energievisie en het provinciaal beleid in alemene zin mogen niet werken als een remmende voorsprong op initiatieven op lokaal niveau. Wij als individuele gemeenten moeten voldoende ruimte krijgen om de doelstellingen van de energietransitie te halen en daarmee ook invulling kunnen geven aan de met het Rijk gemaakte afspraak om regie te voeren op de energietransitie.	
Weststellin gwerf	102	opmerking	algemeen/uitvoerbaarheid van de visie	n.v.t.	In 3.2 en 4.2 verder aangescherpt.
					Nadrukkelijker benoemen dat deze visie met de wetenschap van nu wordt ontwikkeld, en dat technologische ontwikkelingen en invloeden op de iets langere termijn kunnen bijdragen aan versnelling en het oplossen van zich nu aandienende knelpunten (en hier dus nu niet in blijven hangen). Dus met deze visie de focus richten op wat technisch mogelijk is en vooral hier op provinciaal niveau beleidsmatig uitvoeringsruimte voor bieden).
Weststellin gwerf	103	Aanscherpin g	leidende principes	6 e.v.	In box 2.1 toegevoegd: Hiervoor gaan we uit van de huidige kennis en stand van de techniek.
Weststellin gwerf	104	Aanscherpin g	Energiehubs	16	Opgenomen: Daarnaast liggen er andere kansen in Fryslân om (op kleinere schaal) opwek bij vraag te clusteren in energiehubs.
Weststellin gwerf	105	Opmerking	Voor en door de gemeenschap	7	Onbekend welke visie bedoeld wordt of welke suggestie hiervoor wordt gedaan.
Weststellin gwerf	106	Aanscherpin g	Biogas	11	De tekst richt zich nu op productie van biogas. Echter er lijkt ook nodig om de beschikbaarheid van biogas voor de energietransitie in onze provincie te gaan borgen. Moet de visie zich ook richten op het beschikbaar houden van biogas in de regio waar het geproduceerd wordt?

						Dit komt vrij uitgebreid naar voren in de volgende tekst: Het Friese landschap is karakteristiek en gevarieerd. Daarom moet wat er toegevoegd wordt aan het landschap, ook karakter hebben en waarde toevoegen aan Fryslân. Dit geldt ook voor de verschillende onderdelen van een duurzaam energiesysteem, zoals energieopwek of -opslag. Een duurzaam energiesysteem zorgt ervoor dat het Friese landschap verandert. Vanwege de variatie in Friese landschappen is de inpasbaarheid van grootschalige opwek en opslag sterk locatieafhankelijk. Ook de ecologische impact van grootschalige opwek en opslag varieert in Fryslân. Bij inpassing van energieopwek en -infrastructuur is niet alleen het landschap, maar ook in toenemende mate het water-en-bodem-sturend principe en waterrobuust bouwen uit de Omgevingsverordening van de provincie Fryslân van belang. De plaatsing opwek en opslag vraagt vanwege het bovenstaande telkens maatwerk. Opwek, opslag en transport van energie moet niet alleen zorgvuldig worden geplaatst in de ruimte, maar ook in de energie-infrastructuur. Zo bouwt Fryslân aan een efficiënt en fossielvrij energiesysteem.
Weststellin gwerf	Aanscherpin 107 g	Landschappelijke Inpassing	13		Het Friese Landschap is divers. In de visie explicieter naar voor laten komen dat er nadrukkelijker een koppeling wordt gelegd tussen een specifiek landschap en (on)mogelijkheden voor het toepassen van bepaalde vormen van duurzame energieproductie in het desbtreffende landschap.	
Leeuwarden	108 Opmerking	Grootschalige clusters van opwek	19, 20 en 21	Het is onduidelijk waar de aantallen grootschalige clusters voor opwek vandaan komen en de hectares daarbij. Graag deze getallen nu nog niet zo stellig noemen, maar in de verdere verkenning richting POVI vormgeven (zoals ook weergegeven in de 'agendering onderliggende keuzes'.	Het is juist van belang nu een schatting te doen, anders is er geen ruimteclaim richting de povi. De getallen zijn nader geduid in de nieuwe versie.	

Leeuwarden	Aanscherpin 109 g	Initiatiefnemer van energieprojecten	8	Overheden kunnen ook initiatiefnemer zijn van energieprojecten, evenals de mienskip. Niet slechts aanvullend op de mienskip. Dit graag beter formuleren op pagina 8.	Aangescherpt: Overheden (provincie, gemeenten en Wetterskip) kunnen ook het voortouw nemen in de ontwikkeling van duurzame projecten, zoals de productie, opslag, distributie en levering van energie.	
Leeuwarden	110	Opmerking	Biogasmonovergisting	11	Biogasmonovergisting kan een rol spelen in de energietransitie, maar wij zouden willen waken voor te grote inzet op opschaling.	Tekst is aangescherpt; voor de (grootschalige) inzet van (co) vergisting is nog geen consensus in het BO FET
Leeuwarden	Aanscherpin 111 g	Waterstofbackbone	6	Het is nog onzeker of de waterstofbackbone door de provincie komt en of er ook een aftakking komt. Dit staat nu wel vrij stellig in het stuk op pagina 6.	Weggehaald	
Leeuwarden	Aandachtspu 112 nt	Aard van het stuk		Het stuk is erg technisch van aard en duidelijk ingestoken vanuit infrastructuur. Dit mag wel wat breder worden ingezet. Ook de sociaal-maatschappelijke kant van de energietransitie is van belang.	Doel is juist overstap maken richting pMIEK en POVI, dus zowel infra als ruimtelijk. Het sociale is van belang en komt ter sprake in het eerste overkoepelende leidende principe.	
Leeuwarden	113	Opmerking	Energetische uitstoot		In het stuk lopen de termen klimaat, broeikasgassen, CO2 en energie door elkaar heen. Graag duidelijk aangeven dat deze energievisie alleen gaat over het broeikasgas CO2 dat vrijkomt in de energievoorziening. Overige broeikasgassen uit bijvoorbeeld landgebruik of landbouw vallen buiten de reikwijdte van deze visie.	Dit komt aan bod in de begrippenlijst
Leeuwarden	Aanscherpin 114 g	Energiesysteem en - infrastructuur		In het stuk lopen de termen energiesysteem en energieinfrastructuur door elkaar. Graag duidelijk onderscheiden wat het een behelst en wat het ander.	Dit komt aan bod in de begrippenlijst	
Sudwest	115	Opmerking	Mienksip als overstijgend principe		We zijn blij dat de Mienksip gedachte als leidend is genomen. Hieronder nog een paar opmerkingen hierbij	Mooi
Sudwest	Aanscherpin 116 g	Mienksip als overstijgend principe	door docume nt heen	SWF hecht aan het woord Mienskip en zou het graag terug willen zien in de visie. Energiegemeenschappen en Mienskip hebben raakvlak maar het is niet hetzelfde.	Eenmaal toegevoegd om de gedachte toe te lichten, maar verder niet als 'marketingterm' opgenomen.	
Sudwest	Aanscherpin 117 g	Mienksip als overstijgend principe	8	Toevoegen dat het gaat om het faciliteren gaat door voorwaardescheppend te opereren (met kennisopbouw, samenwerkingen, mede garant staan, mede-eigenaarschap).	Al deze termen of ideeën komen aan bod in het desbetreffende leidende principe	

Sudwest	Aanscherpin 118 g	Mienksip als overstijgend principe	9	Toevoegen: de deelnemers van het FET verkennen samen hoe lokale warmteschappen een succes kunnen worden.	Overgenomen
Sudwest	Aanscherpin 119 g	Energiebesparing bedrijven	8 en 9	opnemen "energiebesparing en electrificatie bij bedrijven zijn belangrijke ontwikkelingen richting klimaatneutrale samenleving. Dat is vaak niet eenvoudig. We gaan dus met deelnemers FET, FUMO en vertegenwoordigers van het friese bedrijfsleven een besparingsdoel en een samenhangende aanpak ontwikkelen die werkt voor bedrijven. Hierbij houden we rekening met dat bij centrale middelen de regie op aanpak lokaal blijft"	Niet overgenomen
Sudwest	120 Opmerking	Energiebesparing bedrijven		Reden: zoals het nu op pagina 8 en 9 staat is vanuit bedrijfsleven gezien wel heel erg ambtelijk. Daarbij wil je een samenhangend verhaal naar bedrijven hebben, die ook lokaal bepaald kan worden	Begrijpelijk. FEA heeft wel namens de bedrijven meegelezen.
Sudwest	Aandachtspu 121 nt	Fries Energiehuis		SWF is voorzichtig positief over het opzetten van een Fries Energiehuis. We willen dit graag gezamenlijk, en zien de voordelen. We willen graag weten hoe de ervaringen nu zijn met het funderingloket en het loket voor isolatie en witgoed. Graag dit betrekken.	Waarvan akte
Sudwest	Aandachtspu 122 nt	Weren energieintentensieve bedrijven		SWF is hier kritisch over. Dit kunnen we misschien niet waarmaken en willen dit open houden. Op zich begrijpelijk, maar: je wilt wellicht wel bedrijven met electrolyzers en je hebt op plekken ook duurzame stroom overschot, misschien wil je in de toekomst juist wel bepaalde energieintensieve industrie toestaan omdat het interessant kan zijn. You name it: een zonnepaneel omsmelt fabriek, je weet maar nooit.	Er is in de formulering nog voldoende ruimte voor dit soort initiatieven ('altijd', 'steeds belangrijker', etc.)
Sudwest	123 Opmerking	Deense model		Deens model is nu wel expliciet opgenomen in de visie. Daar zijn we blij mee. We hebben nog wel wat wensen en suggesties:	Mooi
Sudwest	Aanscherpin 124 g	Deense model		a. Niet beperkt aantal bronnen noemen in de teksten. Het gaat om <i>alle</i> mogelijke bronnen.	Tekst aangescherpt naar: Fryslân zet maximaal in op lokale warmtenetten met duurzame warmtebronnen.

	Aanscherpin			b. Proactief faciliteren van energiegemeenschappen (elektriciteit en warmte)	Dit is al opgenomen bij vorige leidende principe.
Sudwest	125 g	Deense model		i. Door governance structuur te bieden.	Welke governance?
Sudwest	126 Suggestie	Deense model		ii. Warmteplannen ontwikkelen	Is toegevoegd in aparte Box.
Sudwest	127 Suggestie	Deense model		iii. Mix bronnenstrategie ontwikkelen	dit doen gemeenten in kader van TVW en warmteprogramma. Toegevoegd aan box.
Sudwest	128 Suggestie	Deense model		c. Dit niet enkel in warmtehoofdstuk, ook in "mienskip" hoofdstuk	Deze tekst toegevoegd: Gemeente Súdwest-Fryslân onderzoekt de mogelijkheden van de toepassing van het Deense model[1] voor kleinschalige netten.
	Aandachtspu			d. Deens model is niet in de berekeningen meegenomen, zie Box 2.2 pagina 10. Oproep is om dit wel te doen en kijken wat dit betekent voor restopgave.	Waarvan akte
Sudwest	130 nt	Deense model	10	e. Pagina 10 staat: er komt onderzoeksproject naar Deens Model. SWF zit hier al bovenop. Deze zin kan vervangen worden met bv: er komt onderzoek naar hoe het Deens Model opgeschaald kan worden naar voorbeeld van Warm Heeg.	Deze tekst toegevoegd: Gemeente Súdwest-Fryslân onderzoekt de mogelijkheden van de toepassing van het Deense model[1] voor kleinschalige netten.
Sudwest	131 g	Deense model	10		
Sudwest	132 Suggestie			Suggestie: De energie inkoop structuur van de DH's benoemen als mooi voorbeeld van wat we zelf kunnen doen voor organiseren van lokale opwek koppelen aan lokale vraag	Ons niet bekend wat bedoeld wordt met DH's
Sudwest	133 nt	Vergisters		SWF werkt aan een standpunt op mestvergisters, co en mono. Er zijn twee mono vergisters vergund. Dit wordt geevalueerd en in verband gebracht met visie op landbouwvraagstukken. We houden dit punt dus aan totdat wij een lijn hebben. Wellicht zal dit ook voor andere gemeenten gelden: we hebben een grote opgave voor de boeren. Daar lopen gesprekken en onderzoek, en we willen er niet op vooruitlopen in dit visie document.	Tekst is aangescherpt. Nog geen consensus binnen BO FET.

Sudwest	Aanscherpin 134 g	Ruimte	SWF hecht aan afspraken maken over “tijdelijkheid” van projecten en het "netjes achterlaten". Dit missen we in de visie. Zo hebben we als gemeente geen grip op ruimtegebruik in de toekomst. We rekenen erop dat in de toekomst duurzame energieproductie minder ruimte vraagt en willen dat gemeenten en provincie afspraken maken met bestaande en komende project-eigenaren en het opnemen in beleid.	Deze tekst is hiervoor opgenomen: Opwek van duurzame elektriciteit wordt in Fryslân tijdelijk vergund, zodat dat het landschap na het einde van de levensduur weer in oorspronkelijke staat kan worden teruggebracht.
Sudwest	135 Opmerking	Clustering	SWF vindt clustering voor de toekomst op zich een logische gedachte. Twee opmerkingen:	Mooi
Sudwest	Aanscherpin 136 g	Clustering	Prioriteit op verzwaringen netten moet voor SWF groot blijven. Met name waar actueel problemen zijn, mn bij bedrijventerreinen waar tekort. Dat blijft voor SWF een acute prioriteit en dat staat los van cluster keuzen.	Dit wordt ook niet bediscussieerd in de visie.
Sudwest	Aandachtspu 137 nt	Clustering	We roepen op om wat tijd te nemen voor bezinning hier: Immers, ruimtelijke keuzen over clustergebieden kan veel consequenties hebben voor de Mienksip en hun plannen met bedrijvigheid en energieprojecten. De warmtetransitie en ontwikkelingen op waterstof gaat ook veel consequenties geven voor de netten (elektrolyzers, warmtepompen, e-boilers), maar het biedt wellicht ook kansen voor netbalansering ter plaatse. Dat is nog niet echt in kaart. Wij wensen nog in beraad te houden over het hoe, waarom, waar van ruimtelijke keuzen over clusters in Fryslan. Wij stellen voor om in de teksten op te nemen dat we op basis van lokale systeemanalyses, warmteplannen en gesprekken met stakeholders denkrichtingen formuleren en pas in uitvoeringsplan keuzen te maken, specifiek in de PMIEK.	De komende tijd wordt nader bepaald welke acties wanneer worden uitgezet in kader van de uitvoeringsagenda en pMIEK 2.0.

Sudwest	Aanscherpin 138 g	flexibiliteit	15 en 16	op pagina 15 en 16 mist Sudwest “demand side respons” als goedkoopste oplossing (schuiven van vraagpieken) of maatregel. Het gaat niet enkel over (vaak dure) opslag in de praktijk. Dit willen we graag aangevuld zien, en is net iets anders dan de uitleg van energie-hubs. Op verschillende bedrijventerreinen (bestaande en geplande) zijn al acties gaande om lokaal bij te dragen aan balanceren en congestiemanagement. Dit is een belangrijke stap om effectiever ruimte te vinden op het net. SWF gaat hiermee aan de slag op de Hemmen (1,2 en geplande 3). Gezamenlijke Friese aanpak, kennis en kunde is hierbij essentieel. Graag zo toevoegen, ook onder agendapunt”.	Dit staat wel opgenomen in box 2.4: Vraagsturing (demand side response) reguleert pieken aan de vraagzijde.
Sudwest	Aanscherpin 139 g	Ruimte	18 en verder	SWF wil niet vooruit lopen op ruimtegebruik in SWF voor opwek, en is het dus niet eens met berekeningen op pagina 19, 20 en 21. Dit kan beter in de uitvoering verder besproken worden. Wij willen dit deel er graag uit, en vervangen door meer proces afspraak dat ruimtelijke analyses gedaan zullen worden op basis van de lokale analyses die momenteel gemaakt worden. Wij willen bijvoorbeeld eerst bekijken wat het Deense Model doet met de verwachte elektriciteitsvraag en effect van benutten opwek van Windpark Fryslan.	De aantallen geven een indicatie die cruciaal is om een ruimteclaim naar de povi te doen. Als je die niet concretiseert is er straks sowieso geen ruimte vanuit omgevingsbeleid voor o.a. opwekclusters. Waar en hoe ze precies komen, zal later concreter worden. De getallen zijn nader geduid in de nieuwe versie.

Provincie Fryslân	Aandachtspunt (hoofdpunt)	Warmtetransitie	10 t/m 13	Het verhaal van de warmtetransitie moet er duidelijker in. De warmtetransitie heeft invloed op het regionale energiesysteem, de invulling ervan gebeurt met name lokaal/bij de gemeente – en het is goed om dat ook zo te noemen. Een Energievisie moet iets zeggen over het traject van de warmtetransitie en de (vele) bestuurlijke beslissingen die hierin moeten worden gemaakt. In de agendering onderliggende keuzes wordt al gesproken over het opstellen van warmteprogramma's. Op dit moment is dat niet aan de orde. Binnen de FET gaat men aan de slag met de herijking van de TVW (voor eind 2025 opnieuw vastgesteld) zodat die in het overgangsrecht kan worden meegenomen als een warmteprogramma in de Omgevingswet (na ingaan van de Wgiw) . Wat hier staat klopt niet (Tine, FET)	Tekst van provincie overgenomen	
Provincie Fryslân	141	Suggestie	Agendapunt: praktische potentie groen gas	11	Ook het onderzoeken/uitwerken van de praktische potentie van groen gas en warmtebronnen zoals geothermie is een agendapunt. Ook de praktische potentie van elektrolyse en blue energy moet worden onderzocht, specifiek de beperking van de schaarse zoetwatervoorraad (volgens onze experts gaat de genoemde 0,3 TWh aan blue energy gepaard met een onrealistische watervraag) .	Toegevoegd in voetnoot 17: De potentie van blue energy kan alleen verwezenlijkt wordt als er voldoende zoet water beschikbaar is. Dit moet nader onderzocht worden.
Provincie Fryslân	142	Aandachtspunt	Onderbouwing nodig	3, 11,12	Meer onderbouwing is écht nodig over de stellingnames over kernenergie, covergisting, hoe de agenderende aard zich verhoud tot de leidinggevende principes, en nog een aantal zaken. (zie uitroeptekens ander document) .	Dit is voor een aantal zaken toegevoegd.

Provincie Fryslân	143	Suggestie	Ruimte en POVI	20 en 23, 13 en 14	Aanbevelingen voor ruimte vanuit energie duidelijk op een rij. Schrijf een tekst korte tekst voor hoofdstuk over POVI, en stem die af met team POVI (). Benoem consequent dat de implicaties voor de ruimte worden onderzocht in het POVI-traject. Spreek niet van inpassen in het landschap maar juist omgevingsgericht ontwerpen. De verkenning van locaties is niet een actie van de FET, maar wordt bij het POVI traject gedaan - waarvoor ook input 'vanuit energie' nodig is.	Hiervoor is aparte paragraaf toegevoegd in H4. Tekst is afgestemd met .
Provincie Fryslân	144	Aanscherpin g	FREON	14, 16 en 17	De Energievisie moet neutraal zijn. FREON kan daarom uit de Energievisie worden geschreven.	Verwerkt
Provincie Fryslân	145	Suggestie	Tekstueel	7.8	Noem niet specifiek het Energiehuis (niet het 'Energiehuis' noemen maar houden op stimuleren kennisdeling etc.	Is verplaatst naar hoofdstuk 4 Borging en uitvoering
Provincie Fryslân	146	Suggestie	Tekstueel	Algeme en	Hanteer consequent het onderscheid tussen bedrijven en energievragers in het algemeen (ziekenhuizen, overheidsinstellingen, etc.). Hetzelfde geldt voor woningeigenaren en vastgoed in brede zin.	Check
Provincie Fryslân	147	Suggestie	Tekstueel	3	Schrijf de PMIEK de eerste keer voluit.	Overgenomen
Provincie Fryslân	148	Suggestie	Tekstueel	11	Uniform lettertype. P.11	Overgenomen
Provincie Fryslân	149	Suggestie	Tekstueel	16	Spelling Fryslân ipv Fryslân P.16	Overgenomen
Provincie Fryslân	150	Suggestie	Tekstueel	10	Het is missy wetterwaarmte, en niet missie wetterwaarmte.	Overgenomen
Provincie Fryslân	151	Suggestie	Tekstueel	4	Zin onderaan blz. 4 loopt niet.	Verwerkt
Provincie Fryslân	152	Suggestie	Tekstueel	5	toevoegen na laatste zin boven figuur: Het hoogspanningsnet van TenneT en het gasnetwerk van de Gasunie worden daar op aangepast.	Overgenomen
Provincie Fryslân	153	Suggestie	Tekstueel	5	De uitleg bij figuur 1.1 volgt pas in box 2.2. Dit moet eerder	Overgenomen

Provincie Fryslân	154	Suggestie	Tekstueel	6	Gasunie toevoegen aan rijtje van TenneT, Liander en Stedin	Overgenomen
Provincie Fryslân	155	Suggestie	Tekstueel	13	Bij innovaties toevoegen: Onlangs heeft TNO in opdracht van het Waddenfonds onderzoek gedaan naar het potentieel van energie uit water in en rondom het Waddengebied. Deze potentie is groot en wordt betrokken bij de verduurzaming van de energiesystemen van de Friese Waddeneilanden en de Friese kustgemeenten.	Overgenomen
Provincie Fryslân	156	Suggestie	Tekstueel	16	Fryslân = Fryslân	Overgenomen
Provincie Fryslân	157	Suggestie	Tekstueel	19	Harlingen hier ook benoemen. Heeft meer vraag dan Sneek. Heeft wel status aparte want geen F4 gemeenten.	Overgenomen
Provincie Fryslân	158	Suggestie	Tekstueel	15 en 16	Toevoeging bij flexibiliteit: Nieuwe bedrijventerreinlocaties worden voorzien van EMS en elektriciteitsopslag en andere slimme oplossingen om de impact op het net te verkleinen?	Overgenomen
Provincie Fryslân	159	Suggestie	Tekstueel	9	Het verduurzamingstraject voor grote energieverbruikers wordt middels het PCES-proces in kaart gebracht.	Overgenomen
Provincie Fryslân	160	Opmerking	Zoetwatervoorraad (onderbouwing nodig)	10, 11 en 12	Relateer de potentie van waterstof en blue energy explicieter aan schaarse zoetwatervoorraad.	Toegevoegd in voetnoot 17: De potentie van blue energy kan alleen verwezenlijkt wordt als er voldoende zoet water beschikbaar is. Dit moet nader onderzocht worden.
Provincie Fryslân	161	Aanscherpin g	Box 2.2	10	De getallen in box 2.2 zijn goed uitgewerkt in het Kennisdocument. Goed ook hier nog iets meer duiding te geven over waar de getallen vandaan komen (waarom besparing als er meer bedrijven en huishoudens komen)?	Niet overgenomen; voldoende duiding in het kennisdocument dat als bijlage toegevoegd aan de visie.
Provincie Fryslân	162	Aandachtspu nt	Kernenergie	12	Waarom wordt kernenergie niet duurzaam geacht? Aangeven wat Europa vindt van duurzame bronnen (kernenergie en aardgas) en toelichten waarom Fryslân dit niet vindt, aansluiten bij dossier kernenergie provincie.	Dit is in BO FET zo bepaald. Keuze voor kernenergie wordt ook niet geagendeerd.
Provincie Fryslân	163	Aandachtspu nt	Covergisting	11	Waarom is covergisting niet duurzaam?	Tekst is herschreven op basis van input provincie.

Provincie Fryslân	Aanscherpin 164 g	Deens mdoel	11	Feitelijk is er geen sprake van het Deens model, want onder wcw past dit in het Nederlandse model. Het onderzoek naar kleinschalige netten is nu al gaande binnen de missy wetterwaarmte	Aangescherpt en voorbeeld toegevoegd sudwest die hier wel specifiek mee bezig is.	
Provincie Fryslân	Aanscherpin 165 g	Tabel p. 21	21	Tabel p.21 verder toelichten in de tekst: gaat het om hectares voor bedrijventerreinen én opwek, of bedrijventerreinen óf opwek? En hoe groot is het gemiddelde bedrijventerrein? (om het te kunnen duiden) .	Verduidelijkt in de tekst	
Provincie Fryslân	166	Suggestie	PMIEK	3	Leg uit wat de PMIEK is.	Uitgeschreven
Provincie Fryslân	Aandachtspu 167 nt	Agenderend	3	In de Inleiding (alinea 4 en 5) wordt er gesproken over het vastleggen van de energievisie en dat deze een agenderende functie heeft die uitgewerkt wordt in een uitvoeringsagenda. Hoe wordt deze vastgesteld, welke overheden hebben de regie? Is de visie en agenda verplichtend richting alle overheden?	We hebben dit in het hoofdstuk borging verduidelijkt. Dit is ook iets wat in het BO FET aan de orde komt.	
Provincie Fryslân	Aanscherpin 168 g	Terminologie	3, 10 en 11	Voor iemand die niet dagelijks met energie bezig is, is het lastig te volgen wat 'evenveel opwekken als verbruiken', 'energieneutraal' en 'onafhankelijk' betekent. 'Duurzame warmte' is erg technisch ingestoken en daarmee ook lastiger te volgen voor breder publiek.	Er is een begrippenlijst toegevoegd aan het eind van het stuk. Verder wordt er nog geredigeerd en wat in taal versimpeld indien nodig.	
Provincie Fryslân	Aandachtspu 169 nt	SPUK	8	In de 1e alinea wordt verwezen naar ondersteuning van gemeenten aan huishoudens met energiearmoede, bijvoorbeeld via SPUK-gelden. Welke SPUK-gelden? Aan dit onderwerp zou je de ondersteuning specifiekere kunnen benoemen of aanpassen aangezien de SPUK-energiearmoede vooral iets van 2022/23 was. Inmiddels zijn er andere, ook met het oog op energiearmoede, maar dan anders.	Volgens de website lopen deze middelen door tot 2025	
Provincie Fryslân	Aanscherpin 170 g	Circulariteit	18	Het is onduidelijk hoe de 7 pijlers van circulariteit doorwerken in alle elementen van de energietransitie.	Deze opmerking is niet concreet genoeg om te kunnen verwerken.	

Provincie Fryslân	171	Vraag	Brandstoffen	8	Vallen bv. bezine, diesel etc. ook onder energiebesparing? De focus ligt bij gas, warmte en elektriciteit. Want, als je de transitie maakt van fuel based mobiliteit naar elektrisch, dan zou het niet zo moeten zijn dat je meer energie gebruikt (omdat benzine, diesel niet zijn opgenomen in energie)	Ja die vallen daaronder
Provincie Fryslân	172	Aanscherpin g	Waterstof in mobiliteit	11 en 12	Het is de vraag in hoeverre waterstof kan worden gebruikt in de mobiliteit/transport: is het 'schoon' genoeg?	De tekst is grotendeels afkomstig uit het NPE, daaruit is geput.
Provincie Fryslân	173	Aanscherpin g	Slim laden	15	Slim laden kan een plek krijgen in de flexibilisering van het elektriciteitsnet.	Toegevoegd
Provincie Fryslân	174	Vraag	Uitvoeringsagenda	3	Wat behelst de gezamenlijke uitvoeringsagenda?	Is nader geduid in H4 Borging en uitvoering
Provincie Fryslân	175	Aanscherpin g	Alle bronnen'	10	Tweemaal wordt gezegd dat 'alle bronnen' nodig zijn, maar we sluiten op basis van dit stuk ook bronnen uit.	Alle duurzame bronnen en -dragers zijn nodig volgens het principe. Kernenergie wordt niet als duurzaam geacht.
Provincie Fryslân	176	Suggestie	Landschap	18	Koppeling tussen energiebesparing en landschap anders formuleren; het voorkomt extra opwek in het landschap.	Toegevoegd.
Provincie Fryslân	177	Vraag	Agenderend	3	Wat zijn de gevolgen van het feit dat de visie niet 'verordenend' is, maar agenderend? Hoe ziet de lezer dit terug?	Verordenend is geen type energievisie zoals die nu vanuit het WIP wordt gedefinieerd. Je hebt inventariserend, agenderend en structurerend. De visie is niet structurerend omdat dan specifieke keuzes voor specifieke plekken gemaakt worden. Dit zijn ruimtelijke keuzes (waar een planMER voor nodig is) die wij onderbrengen in de POVI en GOVI's.
Provincie Fryslân	178	Suggestie	Getal besparing	10	Hoe wordt bespaard tot aangegeven getal roept vraagtekens op. Verwijzen naar het Kennisdocument?	Extra verwezen in Box 2.1 en box naar voren verplaatst.
Provincie Fryslân	179	Suggestie	Opslag en gas	13 en 14	Maak een onderscheid tussen batterijen en opslag in het algemeen; hebben we een standpunt t.a.v. gasopslag in de ondergrond?	Gaat te ver voor de visie.

Provincie Fryslân	180	Vraag	Energieslurpers	9	Hoe worden energieslurpers geweerd?	Deze tekst voor opgenomen: Nieuwe bedrijven die veel energie gebruiken zijn niet altijd zonder voorwaarden welkom in Fryslân. De grote energiebehoefte die deze bedrijven (zoals datacenters) hebben, moet namelijk ook in Fryslân worden opgewekt. Dit is niet altijd wenselijk. De energiebehoefte van bedrijven wordt de komende jaren daarom een steeds belangrijkere factor in het Friese vestigingsbeleid.
Provincie Fryslân	181	Suggestie	Duurzame warmte en water	10 en 11	Onder het kopje ‘Duurzame warmte’ aan het eind van de 1e alinea twee zinnen toevoegen: ‘Bij energiebronnen waarbij gebruik van water nodig is voor productie, koeling of lozing, mag de energieproductie het waterbeheer niet negatief beïnvloeden. Dit geldt voor de waterkwaliteit, – kwantiteit en – veiligheid’	Toegevoegd.
Provincie Fryslân	182	Suggestie	Water en infra	13	Bij inpassing van nieuwe infra is niet alleen het landschap van belang, maar ook – in toenemende mate – het water-en-bodem –sturend principe van belang, net als het waterrobuust bouwen zoals in de omgevingsverordening.	Toegevoegd onder kop Fryslân past opwek en opslag van duurzame energie zo goed mogelijk in, in het landschap en in het energiesysteem.
Provincie Fryslân	183	Aanscherpin g	Ontwikkeling netcongestie	Algeme en	Collega's vanuit economie hebben graag meer inzicht in de ontwikkeling van netcongestie, misschien kan worden verwezen naar het Kennisdocument.	Aan de inleiding toegevoegd: Netcongestie zorgt ervoor dat economische vooruitgang in Fryslân wordt belemmerd, en dit vormt de komende jaren een blijvend probleem (zie voor toelichting het Kennisdocument).
Provincie Fryslân	184	Suggestie	Praktische/buikbare potentie	10	Benoem het wanneer het gaat om een theoretische potentieel ipv praktisch/buikbaar, zoals bij biogas.	Toegevoegd bij biogas in box 2.1
Provincie Fryslân	185	Opmerking	Opslag waterstof	12	Opslag van waterstof in Fryslân ligt gevoelig, nagaan bij collega's provincie en in de visie hier iets over melden.	Deze informatie komt te laat om nog te kunnen verwerken.
Provincie Fryslân	186	Vraag	Tabel p. 21	20/21	De tabel vraagt meer toelichting. Is laatste kolom ook hectares?	Eenheid toegevoegd en toegelicht in tekst
Provincie Fryslân	187	Vraag	Energiegemeenschappen	7	De lezer kan zich afvragen wat energiegemeenschappen zijn.	Volgens ons staat dit toegelicht in Box 2.2, aangeleverd door de FEA.
Provincie Fryslân	188	Vraag	Vergisters	11	Hoe reeël is het dat de benodigde vergisters een plek kunnen krijgen?	Er is (nog) geen consensus over vergisters binnen het BO FET. We hebben de tekst hierop aangepast.

Wetterskip	Aanscherpin g	Waterschap heeft warmte beschikbaar in plaats van stelt, dit is nog afhankelijk van interne keuzes en hoe het uiteindelijk in de WCW vastgelegd zal worden.	11	Overgenomen
Wetterskip	Aanscherpin g	Warmtenetten op (Z) LT en eventueel ruimtelijk zuiveringen dichterbij de bebouwing	11	Warmte is nader uitgebreid. Temperatuurniveaus zijn niet nader uitgesplitst.
Wetterskip	Aanscherpin g	In verband met de KRW is het verstandig om terughoudend te zijn met diepe Geothermie, zeker in combinatie met HTO, in verband met risico's voor het grondwater.	11	Waarvan akte
Wetterskip	Aanscherpin g	Waterkwaliteit bij TEO, TEA belangrijk om te bewaken	11	Toegevoegd
Wetterskip	Aanscherpin g	Water voor waterstofproductie is een aandachtspunt, hierbij voorkeur geen grondwater of oppervlaktewater voor gebruiken en zeker niet hierop lozen.	12	Deze tekst is hier voor opgenomen: Een aandachtspunt voor de inzet van lokale elektrolyzers is het voorzien van de waterbehoefte die ontstaat en die circulair moet worden ingevuld (geen drinkwater of grondwater).

Wetterskip	Opmerking	Kernenergie: Deze uitsluiting staat haaks op aangenomen moties in de staten waarbij verkenning van kernenergie juist is toegezegd. Daarnaast is dit in strijd met de eerdere opmerking in onze eigen visie dat er geen bronnen uitgesloten zullen worden, wat we ons met een (rest) opgave van de schaal zoals we die zelf schetsen ook niet kunnen permitteren. (het potentieel is zowel elektrisch als thermisch) Daarnaast is leveringszekerheid voor waterschappen die verantwoordelijk zijn voor vitale processen van groot belang.
194		12

Dit is in BO FET zo bepaald. Keuze voor kernenergie wordt ook niet geagendeerd.

Organisaties die feedback hebben gegeven
Achtkarspelen
Dantumadiel
FEA
FET ()
Heerenveen
Liander
Ooststellingwerf
Opsterland
Smallingerland
TenneT
Tytsjerkstradiel
Weststellingwerf
Provincie Fryslân
Leeuwarden
Sudwest
Wetterskip

Toelichting grondslagen

In dit document kunt u secties vinden die onleesbaar zijn gemaakt. Deze informatie is achterwege gelaten op basis van de Wet open overheid (Woo). De letter die hierbij is vermeld correspondeert met de bijbehorende grondslag in onderstaand overzicht.

J Art. 5.1 lid 2 sub e

Het belang van de openbaarmaking van deze informatie weegt niet op tegen het belang van de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer van betrokkenen